

Mednarodni precedens za delavsko solastništvo v Sloveniji?

Ministrstvo za Prihodnost (2020), znanstvena-fantastika Kim Stanley Robinsona, odpira težko vprašanje civilizacijske skrbi za prihajajoče generacije. Krize zadnjih let, v luči večjih eksistenčnih kriz skorajda neznatne, jasno sporočajo, da predvsem zahodni ekonomski in socialni sistem nima nikakršnih institucionalnih blažilcev, ki bi nam omogočili prebroditev globljih nevarnosti. Naša družba živi iz dneva v dan, brez resnega političnega načrta dolgoročnega preživetja in deljene blaginje.

Ravno ta knjiga Robinsona naj bi bila navdih napovedanega Ministrstva za Solidarno Prihodnost (MSP), ki ga bo vodil novi minister Luka Mesec. MSP bo pokrivalo tri področja medgeneracijskega blagostanja: (1) dolgotrajna oskrba, (2) stanovanjska politika in (3) ekonomska demokracija. Prav zadnje področje nas najbolj zanima.

Kaj je ekonomska demokracija? Na hitro, je **model tržnega gospodarstva**, v katerem ekonomske in upravljavske pravice v podjetju niso instrument privatne lastnine, temveč so stvar osebne pravice. Enostavno povedano, delnic ni mogoče prosto prodajati na zunanjem trgu, temveč je imetništvo pravic, ki izhajajo iz delnic, vezano na delo v podjetju. Demokratična podjetja povišujejo učinkovitost ekonomskega sistema, gradijo bolj pravično gospodarstvo ter so bolj zelena in lokalno odgovorna.

Inštitut za ekonomsko demokracijo zadnjih pet let aktivno **deluje na vzpostavljanju temeljev ekonomske demokracije** v Sloveniji. Glavni model, s katerim delamo, je vzpostavljen po vzoru ameriške ESOP sheme. V prvi polovici leta 2022 smo slovenski ESOP vzpostavili v treh slovenskih podjetjih, do konca leta pa nameravamo dokončati še nekaj primerov lastniškega prestrukturiranja.

Na trgu zaznavamo ogromen potencial množičnega prehoda v lastništvo zaposlenih, saj ESOP pred-

stavlja rešitev za problem lastniškega nasledstva, ki je v Sloveniji povsem nenaslovljen. Vendar pa obstoječa zakonodaja ne spodbuja prakse solastništva – pravzaprav jo zavira, skorajda onemogoča.

Motivacija lastnikov za prehod na ESOP sheme bo ključnega pomena. Davčne olajšave za prodajalce, za posojilodajalce, za prenos sredstev znotraj modela. Vendar pa je nujno, da so **davčne olajšave upravičene** – kako legitimirati pozitivno diskriminacijo države do specifičnega lastniškega modela?

ESOP model, ki ga bo regulirala zakonodaja, mora zagotoviti vzdržno shemo solastništva zaposlenih, ki bo vključujoče, pravično ter družbeno odgovorno. Model mora zagotoviti vrednote ekonomske demokracije, kar pomeni, da ekonomske in upravljavske pravice za člane v ESOP skladu veže na delo v podjetju in omeji prosto razpolaganje s temi pravicami.

Vključenost je mogoče zagotoviti z omejitvijo minimalnega članstva v ESOP skladu, trenutni zakon predvideva, da mora biti vključenih vsaj 85 % vseh delavcev.¹ Nujno je tudi, da zakon postavi omejitev na distribucijo delnic (deležev) v ESOP skladih, saj mora preprečiti **pretirano akumulacijo in koncentracijo lastništva** v rokah majhne skupine ljudi.² Tretjič, zakon mora najti načine, da prepreči razprodajo delnic (deležev) na ESOP skladu. To je mogoče narediti s pogojevanjem davčnih

olajšav (v primeru odprodaje ESOP deleža se davčne olajšave vračajo) in z zakonsko določeno visoko demokratično večino za odločitev (npr. 90 % vseh zaposlenih se mora z razprodajo strinjati).

Ekonomska demokracija se seveda ne ustavi pri ESOP modelu, ki je primeren predvsem za dobičkonosna podjetja; ne nadomešča drugih zakonov in podporne infrastrukture, ki so ključna za oživitev ekonomske demokracije v Sloveniji. Potreben je zakon po vzoru Marcove v Italiji, spodbuda za demokratizacijo platformnih podjetij, model za korporacije, ki kotirajo na borzi, vzpostavitev finančnih mehanizmov, ki bi delavske odkupe financirali, tudi postavitev organizacije, ki bi zagotavljala mehke večine ter podjetniško mentorstvo, morda poseben kriterij javnih naročil, s katerim bi prednost dobila podjetja v lasti zaposlenih. Nujno je vzpostaviti zagovorniško strategijo, sistematično obveščati lastnike in delavce, zagotoviti podporo socialnih partnerjev, izgraditi ugodno okolje za razvoj podpornih institucij izven državnega sektorja, najti načine mednarodnega povezovanja, na evropskem nivoju vezati kriterij ESG na financiranje ekonomske demokracije ipd.

Brez ekonomskega eksperimenta se **prepuščamo statusu quo**, ki je socialno in okoljsko nevzdržen. Ministrstvo za solidarno prihodnost si natika čevlje neizmerne odgovornosti. Bo Slovenija čez štiri leta primer globalno precedenčne dobre prakse ali primer oportunistične politične zlorabe ključne ideje 21. stoletja?

mag. Tej Gonza

¹ Tudi v ZDA morajo biti po zakonu v ESOP shemo vključeni vsi zaposleni. V Sloveniji podoben pogoj definira Zakon o udeležbi delavcev v dobičku, prav tako mora biti inkluziven prejemek regresa, trinajste plače ipd.

² V ZDA je omejitev vezana na razlike v plačah znotraj podjetja. Madžarski poskus ESOP zakona v 90ih je to omejitev zavrnil, zaradi česar so model potopili menedžerski odkupi.